VAN DEN SCHRIJVER.

AFSCHEIDSREDE

DOOR

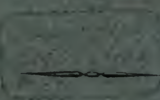
W. A. VAN HENGEL,

ALS AKADEMIEPREDIKER AAN DE HOOGESCHOOL
TE LEYDEN,

ALDAAR GEHOUDEN

den 16den December 1849,

des avonds in de Pieterskerk.

LEYDEN,
BIJ P. ENGELS.

1850.

AFSCHEIDSREDE

DOOR

W. A. VAN HENGEL,

ALS AKADEMIEPREDIKER AAN DE HOOGESCHOOL
TE LEYDEN,

ALDAAR GEHOUDEN

den 16den December 1849,

des avonds in de Pieterskerk.

LEYDEN,
BIJ P. ENGELS.

1850.

AFSCHEIDSREDE

DOOR

W. A. VAN HENGEL,

ALS AKADEMIEPREDIKER AAN DE HOOGESCHOOL TE LEYDEN,

ALDAAR GEHOUDEN

den 16den December 1849,

des avonds in de Pieterskerk.

LEYDEN,
BIJ P. ENGELS.

1850.

GEDRUKT BIJ J. G. LA LAU.

VOORBERIGT.

Toen ik onlangs voor de laatste maal als Akademieprediker was opgetreden, trachtte ik een' toon aan te slaan, welke met de voor mij aandoenlijke plegtigheid overeenstemde. Als de indruk, dien mijne Afscheidsrede gemaakt heeft, zich eenigermate uit den wensch van velen, om het gesprokene nog eens te lezen, laat afleiden, dan mag ik God voor zijnen zegen danken. Ik zelf voelde mij tot het uitgeven van mijn werk te meer geneigd, omdat ik meende, dat het ook elders, inzonderheid in de mij steeds onvergetelijke Gemeente van Amsterdam, *met welke ik altijd in zekere betrekking gebleven ben, nog eenig nut stichten kon. Die het* derde Deel *mijner* nieuwe Leerredenen *bezit, zal daaruit zien, dat ik over denzelfden Tekst reeds vóór zestien jaar gepredikt heb. Maar, gelijk ik dit eerst ontdekte na mijnen arbeid bijna geheel voltooid te hebben, zoo leverde het voor mij geen het minste bezwaar op om het gesprokene door den druk gemeen te maken; daar ik er, door de vergelijking van de beide Leerredenen, eene nieuwe proeve van kreeg, hoe de plannen uit elkander kunnen loopen, naar welke men dezelfde Bijbelplaats in verschillende tijdperken zijns levens behandelt.*

Vraagt men, of ik hiermede voor altijd afscheid neme, dan is het antwoord op die vraag mij moeijelijk. Zoo lang God mij, naar ligchaam en geest, zulke bijzondere voorregten schenkt, als ik tot heden toe geniet, wensch ik van de rust, die mij aan het einde van dit Akademiejaar eerst regt geworden zal, een gebruik te maken, waardoor ik de Hoogeschool en de wetenschap nog naar vermogen diene. Ook geef ik het niet op, om, onder het genot van dien zegen des hemels, nog enkele keeren tot de Gemeente het woord te voeren. En misschien zal ik nog eenige weinige Leerredenen, aan welke ik eene bijzondere waarde hecht, in een' laatsten bundel aan het publiek mededeelen. Maar op een' zeventigjarigen ouderdom zou het te gewaagd zijn iets te beloven. Ik besluit derhalve met de bede, dat hetgeen ik nu met bewogenheid des gemoeds gesproken heb, om mijne taak als Akademieprediker te voleindigen, ook in het hart van den Christelijken Lezer ingang vinde.

LEYDEN,
24 *December* 1849.

W. A. van Hengel.

AFSCHEIDSREDE

OVER

HET PROEFONDERVINDELIJKE VAN DE GODDELIJKHEID DES EUANGELIES VOOR DEN EENSWILLENDE MET GOD.

GEZANG LV: 1.

God heeft ons Zijn Woord gegeven;
'l Woord van God blijft eeuwig waar.
Wat zou ons dan ooit doen beven,
Zelfs in 't allergrootst gevaar?
't Woord van God blijft eeuwig waar,
Zelfs in 't allergrootst gevaar.
Wat zou ons dan ooit doen beven?
God heeft ons Zijn Woord gegeven.

Mogt de taal des geloofs, die wij daar geuit hebben, bij ons allen, M. H! ook eene taal des harten zijn! Op mij althans maken nu de woorden van dit gezang, en dit moet niemand verwonderen, een' sterken indruk. Ik ben dezen leerstoel opgeklommen tot het voorgaan

der Gemeente op den avond van dien dag, welke voor ons, Hoogleeraars, de laatste van het jaar is, om haar Godsdienstig toe te spreken. Mijne taak als Akademieprediker zal ik tevens, nu ik door Gods goedertierenheid dien ouderdom bereikt heb, dat ik met eere rusten kan, voor de laatste maal vervullen. Ik zal dus ook het werk besluiten, dat ik, ter uitbreiding van Gods koningrijk op aarde, bijkans eene halve eeuw heb mogen verrigten. Maar nog schaam ik mij over dat Euangelie niet, hetwelk ik, in de jaren mijner jeugd, begonnen ben te verkondigen. Nog sta ik hier, om aan groot en klein dat woord te prediken als eene kracht Gods tot zaligheid voor een' iegelijk, die gelooft. En ik voel eene aandrift in mijn binnenste, om te dezer ure openlijk en rondborstig belijdenis te doen van hetgeen de ervaring mij omtrent de kracht van dit woord geleerd heeft. Och, mogt hetgeen ik spreken zal, tot niemand te vergeefs gesproken zijn! Mogt het bij ons nog lang, nadat deze Godsdienstoefening geëindigd is, in gedachtenis blijven! Mogt het zoowel tot mijne, als tot uwe volmaking dienen! Gaan wij tot Hem, die een hoorder des gebeds is, en spreken wij op de volgende wijze:

Tot wien, tot wien zouden wij ons wenden, dan tot U, God onzes levens? Gij hebt ons in een land doen geboren worden, waarin het Euangelie van CHRISTUS *uwen Zoon openlijk gepredikt wordt. Van onze kindschheid aan hebt Gij voor ons ten toon gespreid, van welk eene kracht het zij, om zondaars zalig te maken. Zijn wij niet dwaas genoeg, om de oogen gesloten te houden, dan zien wij klaarblijkelijk,*

dat het van U gekomen is. Maar dat wij zulks alleenlijk met de lippen belijden zullen, dat is het niet, wat Gij bedoelt, o Vader! als Gij ons dit uw woord verkondigen doet. Neen, Gij begeert een geloof, dat in ons hart gevestigd is en geheel ons leven bestuurt. Daarin is uwe heerlijkheid, dat wij, als uwe kinderen, in uwe gemeenschap hoe langer hoe meer den hemel naderen. Hoe velen, o God! zijn daarvan, in de Christenwereld, in het Vaderland, in deze stad, nog verre verwijderd! Hoe velen verliezen zichzelven in een ongeloof, hetwelk de waanwijsheid hun ingeeft, en achten het nu voor vrijheid de willekeur van driften en begeerten op te volgen! Hoe velen laten de Gemeente des Heeren in hare bedehuizen vergaderen, maar weigeren, immers doorgaans, tot het licht te komen, opdat zij wegens hunne werken, die boos zijn, niet bestraft worden! Hoe velen gaan met ons in en uit, en hooren de roepstem des heils, en geven zich toch, in het verborgene, of ook wel in het openbaar, aan de slavernij der zonde over! Vader van alle barmhartigheid! breng al dezulken nog eenmaal van het dwaalspoor op den regten weg, en, zoo er van die beklagenswaardigen in deze vergadering zijn, och! dat zij te dezer ure bekenden, wat tot hunnen vrede dient! Maar mogten ook zij, die, door het geloof in CHRISTUS *uwen Zoon, de keuze hebben gedaan, om met U eenswillende te zijn, meer en meer van de banden der zinnelijkheid worden losgemaakt, welke hen nog blijven knellen! Mogten zij de kracht van het Euangelie, dat voor hen een Goddelijk Euangelie is, hoe langer hoe meer bij zichzelven ontwaren, en ook voor de wereld, door een leven in Godvrucht*

en deugd, steeds aanschouwelijker maken! Mogt dit inzonderheid het voorregt van al de dienaars des woords en ook van hem zijn, die heden avond zijne laatste taak als Akademieprediker vervullen zal! Hij dankt U, o Opperste Goedheid! voor al de zegeningen, die Gij hem, zeventig jaren lang, hebt toegebragt, en wel het meeste, zoo dikwijls Gij hem beproefdet. Hij dankt U voor al de hulp, hem, in verschillende betrekkingen, en ook dan, als hij voor de Gemeente optrad, van den hemel geschonken. Maar hij dankt U niet zonder de verootmoediging van zichzelven, wegens zijne menigvuldige afdwalingen en nalatigheden, waardoor hij bevlekt is voor uw vlekkeloos aangezigt. Vergeef ze hem, vergeef ons allen onze verkeerdheden, naar uwe genade, ons in CHRISTUS *uwen Zoon geopenbaard! Reinig hem, reinig ons allen, door uwen Heiligen Geest, van de besmetting, die ons nog aankleeft! Wees hem te dezer ure nabij, opdat zijn laatste werk ook wel gelukke! Doe het woord, dat hij spreken zal, uit zijn hart in de harten zijner hoorders ingaan en diepe indrukken achterlaten! Zoo zullen wij, o Vader! van hier naar onze woningen wederkeeren, versterkt in het geloof, aangevuurd tot heiliging van bestaan en wandel, vertroost met de vertroostingen van uwen Geest en opgeleid tot de vreugde des eeuwigen levens.* AMEN.

TEKST.

Joann. VII: 17.

Zoo iemand wil Deszelfs wille doen, die zal van deze leer bekennen, of zij uit God is, dan [of] ik van mij zelven spreke.

Hetgeen ik u daar heb voorgelezen, M. H! noem ik eene der treffendste uitspraken van den Zaligmaker der wereld. Toen het zijnen mond uitging, was al, wat er ontwikkeld zou worden, nog in de eerste beginselen. Naderhand heeft eene ervaring van achttien eeuwen getuigenis gegeven. Gelukkig een ieder onzer, die op deze getuigenis amen zegt! Maar zullen wij dit opregtelijk kunnen doen, dan moet de Godsdienst, welke wij belijden, voor ons eene zaak des harten zijn. En toch leidt ons de opgegeven tekst tot een onderwerp, hetwelk deze gansche vergadering aangaat. Niemand weigere mij dus zijne aandacht, om dat onderwerp te dezer ure met mij te beschouwen. Het is *het proefondervindelijke van de Goddelijkheid des Euangelies voor den eenswillende met God.* Welaan, zien wij, *vooreerst*, wat JEZUS daaromtrent aan de Joden verklaard heeft; *ten tweede*, hoe zich dat in de Christenwereld aanschouwelijk maakt; *ten derde*, welke gevolgtrekkingen het te onzen nutte oplevert!

Psalm CXIX : 17.

Leer mij, o Heer! den weg door U bepaald!
Dan zal ik dien ten einde toe bewaren.
Geef mij verstand met Godlijk licht bestraald!
Dan zal mijn oog op uwe wetten staren;
Dan houd ik die, hoe ligt mijn ziel ook dwaalt;
Dan zal zich 't hart met mijne daden paren.

I. Zoo er een onderwerp is, M. H! welks beschouwing diep in het menschelijk leven ingrijpt, dan is dit *het proefondervindelijke van de Goddelijkheid des Euangelies voor den eenswillende met God.* Wij zullen er reeds aanstonds de blijken van hebben, wanneer wij zien, *wat* JEZUS *daaromtrent aan de Joden verklaard heeft.* Hij deed, namelijk, eene verklaring, door het ongeloof uitgelokt, tot de gewetens gerigt en op alle tijden toepasselijk.

Het is algemeen bekend, M. H! dat de bestrijders van het Christendom er, tegen hunne bedoeling, niet zelden toe medewerken, dat het beter in het licht gesteld en bevestigd worde. Door hunne aanvallen maken zij toch de verdedigers der waarheid niet alleen op die wanbegrippen opmerkzaam, welke men er vroeger of later heeft aangehangen, maar leiden zij hen ook tot ontwikkeling van belangrijke stukken, waarop anders de gedachten niet zouden gevallen zijn. Ziet daar dan ook den oorsprong der verklaring van JEZUS omtrent *het proefondervindelijke van de Goddelijkheid des Euangelies voor den eenswillende met God!* Of is deze niet eene verklaring, *door het ongeloof uitgelokt?* Verplaatsen wij ons met onze gedachten in den ouden

tijd, als waren wij aanschouwers van hetgeen toen gebeurd is! Wij zien dan JEZUS, op een' der middelste dagen van het Loofhuttenfeest, met zijne leerlingen, in een' der voorhoven van den Jeruzalemschen tempel staan en hooren hem de zaamgevloeide menigte onderwijzen. Dit ergert de Hoofden des volks, die er, als naar gewoonte, ook bij tegenwoordig zijn, om toe te luisteren, of zij hem op iets, dat bij hen voor heiligschennis doorgaat, betrappen kunnen. Weldra vraagt nu iemand hunner op een' bitsen toon: *Hoe weet deze van letteren, daar hij ze niet geleerd heeft?* en bij meer anderen vindt die vraag weêrklank. Zij zinspelen op de letterkunde der Rabbijnen, bij welke het hun bekend is, dat de timmermanszoon van *Nazareth* niet ter schole heeft gegaan. Zijn Goddelijk onderwijs stellen die verblinden dus gelijk met hunne nietsbeduidende of leugenachtige overleveringen. Door aardsche bemoeijingen is hun hart ook te zeer ingenomen, dan dat het licht des hemels er in kan doordringen. Dien ten gevolge zijn zij almede jammerlijk afgedwaald van den levensweg, welken God hun door MOZES en de Profeten aanwijst. Doch nu brengen zij JEZUS tot het doen van eene verklaring, die wij om het beste, dat er in de wereld is, niet zouden willen missen. *Mijne leer*, zegt hij, *is de mijne niet, maar Desgenen, die mij gezonden heeft;* of, met andere woorden: Wat ik u verkondig, is door geene menschelijke letteroefening uitgevonden, maar door Goddelijke leiding ontdekt. En daarop laat hij aanstonds volgen: *Zoo iemand wil Deszelfs wil doen, die zal van deze leer bekennen, of zij uit God is, dan [of] ik van mij zelven spreke.*

Bedrieg ik mij, T! of is dit eene verklaring *tot de gewetens gerigt?* Zij bevat drie bijzonderheden. Aan het slot staat het groote vraagstuk, waarover de wereld achttien eeuwen lang verdeeld is geweest, of het Euangelie van CHRISTUS van menschelijken, dan wel van Goddelijken oorsprong en dus waarlijk Euangelie zij. JEZUS zelf drukt het aldus uit: *Of zij* (deze leer) *van God is, dan [of] ik van mij zelven spreke.* Maar hij geeft tevens een' toetssteen aan de hand, om het aardsche van het hemelsche te onderscheiden. Het is niet zoo zeer een toetssteen voor het verstand, als het zich met koele redeneringen ophoudt, om ten aanzien van het voor en tegen een besluit te trekken. Neen, het is vooral een toetssteen voor het hart, hetwelk over dat voor en tegen uitspraak doet, naarmate het leven voor het eene of voor het andere getuigt. Als JEZUS zegt: *die zal bekennen*, dan bedoelt hij geen *bekennen*, of wilt gij liever, *erkennen*, hetwelk den mond uitgaat en zooveel als *belijden* is, maar hetwelk innerlijk geschiedt. Dan beroept hij zich, zooals elders [1]), op 's menschen eigene ervaring. Dan spreekt hij zoowel den ongeletterde als den geletterde, dan spreekt hij allen toe, opdat een ieder in zichzelven ga en daar het antwoord vinde. Dan staaft hij de Goddelijkheid des Euangelies met het sterkste bewijs, dat iemand ooit begeeren kan: met een bewijs, dat wel geene twijfelaars overtuigt, wel geene ongeloovigen tot zwijgen brengt; maar toch niet langer twijfelingen duldt, toch den weg voor het ongeloof afsluit, toch voor een' elk, wiens binnenste het heeft ingenomen, alleen voldoende is,

---

[1]) Joann. VIII: 32. XIV: 20 enz.

om het pleit, ter eere van den Zaligmaker der wereld, te beslechten. Doch verre van daar, dat de Heer er een' elk zonder onderscheid vatbaar voor acht, om in het proefondervindelijke van de Goddelijkheid des Euangelies te deelen! Neen, hij kent het alleen aan sommigen toe, als hij met de woorden: *zoo iemand wil Deszelfs wil doen*, zijne verklaring aanvangt. Hierdoor bedoelt hij niet eens getrouwe betrachters der Mozaische wet, niet eens zijne volgelingen op den weg des geloofs, noch eenige andere soort van menschen in het bijzonder. Hij verstaat er in het algemeen den zoodanige door, wiens hartelijke lust het is, om in al zijn denken, spreken en handelen Gode welbehagelijk te zijn; in één woord, den eenswillende met God. Alleen voor dezen, zegt hij, is de Goddelijkheid des Euangelies proefondervindelijk. Zoo toont hij, welk eene innige bewustheid hij van zijne hooge zending bij zich omdraagt. Zoo wijst hij zelf, als het ware, de regtbank aan, aan welke hij de beoordeeling van zijne leer met volkomen vertrouwen overlaat. Zoo grijpt hij tevens de Hoofden des volks, die daar met grimmige blikken voor hem staan, diep in het gemoed. Hebben zij alle gevoel voor waarheid nog niet uitgebluscht, dan zullen de oogen door hen met schaamte zijn neêrgeslagen. Maar wie weet, of er onder hen ook niet geweest zijn, in wier hart eene straal van het licht, dat van boven kwam, doordrong, om den nacht van duisternis langzamerhand bij hen op te klaren?

En wie weet, M. H! welke indrukken deze verklaring van JEZUS op menigeen gemaakt heeft, nadat zij door JOANNES te boek was gesteld? Zeker sprak de Heer eigenlijk alleen van dezulken, die hem hoorden,

terwijl hij het land doorging goeddoende. Waren die, zooals een NICODEMUS, slechts ten halve eenswillende met God, dan moest de Goddelijkheid zijner leer hun klaarblijkelijk worden. En nog veel meer moesten zijne volgelingen, wier toeleg het was, hem op den weg van Godvrucht en deugd na te streven, daarvan verzekerd zijn. Het *erkennen*, waarvan hij sprak, kon trouwens eerst regt geschieden, wanneer eene ervaring van dagen, maanden en jaren getuigenis gaf. Maar wat zou ons beletten, om deze zijne verklaring *op alle tijden toepasselijk* te maken? Wat er door JEZUS op het Loofhuttenfeest gepredikt zij, weten wij niet; maar dit weten wij, blijkens het verband, dat het de leer betroffen heeft, die van zijnen Grooten Zender was, en dus hetzelfde Euangelie, hetwelk ons in al de boeken des Nieuwen Testaments beschreven staat. En waarin ook de Apostelen van elkander en van hunnen Heer verschild mogen hebben, daarin zijn zij door denzelfden Geest geleid geworden, dat de boodschap des heils, die zondaars van den weg des verderfs op den weg der gelukzaligheid bragt, bij allen dezelfde is geweest. Als wij derhalve den Bijbel opslaan en aan deze plaats komen, dan lezen wij daar eene verklaring, die zich tot hetzelfde woord uitstrekt, hetwelk ons nog heden ten dage, in overeenstemming met de gewijde oorkonden, als Goddelijk wordt voorgedragen. En nu ik, o Gemeente van *Leyden!* voor u opgetreden, die verklaring van JEZUS in den mond neme en op geheel het Euangelie overbrenge, doe ik het in zijnen naam, als ware hij zelf hier in eigen persoon tegenwoordig. Het is zoo (en waarom zou ik het verbergen?) noch aan mij, noch aan iemand uwer leeraars hebt

gij, wat *Jeruzalem* aan hem gehad heeft, toen hij daar in een' der voorhoven van den tempel stond en sprak, zooals nooit een mensch gesproken had. Het woord, dat van hem uitging, werd aanbevolen door die gadelooze beminnelijkheid zijner ziel, waarvan zijn gelaat de spiegel was. Het werd reeds bewaarheid, als men in zijn leven Gods vlekkelooze heiligheid aanschouwde. Het werd gestaafd door zijne groote werken, als die openlijk getuigden, dat de Vader hem gezonden had. Dit alles missen wij nu; maar zoo veel te vuriger moeten wij den hemel danken, dat ons een toetssteen voor het Goddelijke is overgebleven, die in de schipbreuk van al het aardsche niet verloren zal gaan. Des te dierbaarder moet ons dat kenmerk van de onbedriegelijkheid onzes geloofs zijn, hetwelk wij in onzen eigenen boezem omdragen, zonder dat de aanvallen van ongeloof of bijgeloof het ons ontnemen kunnen. Wat zeg ik? Wanneer het Euangelie heden ten dage zoo ontwikkeld voor ons staat, als niemand het nog aanschouwd had, toen JEZUS in den tempel voor zijne leer opkwam; dan kan de ervaring thans veel luider van deszelfs kracht getuigen. En is de Goddelijkheid van dat Euangelie te dier ure voor den eenswillende met God proefondervindelijk geweest; dan is zij zulks voor elken waren belijder van CHRISTUS, die mij hoort, nog veel meer te dezer ure.

II. Mogelijk meent iemand uwer, M. H! dat ik mij daar, door de zucht, om met mijn beroep, als dienaar des woords, in overeenstemming te zijn, te ver vervoeren laat. Maar heeft zoodanig een de waarheid lief, dan houd ik mij verzekerd, dat het mij niet zwaar

zal vallen hem van zijne dwaling geheel te overtuigen. Voor deze gansche vergadering kan het ook groote nuttigheid hebben, zoo ik daartoe mijne pogingen aanwende. En ter vervulling van die taak heb ik het tweede deel mijner Leerrede uitgekozen. Welaan, zien wij dan, *hoe het proefondervindelijke van de Goddelijkheid des Euangelies voor den eenswillende met God*, hetwelk JEZUS te *Jeruzalem* aan de Joden verklaard heeft, *zich in de Christenwereld aanschouwelijk maakt!* Het zijn *vier bijzonderheden*, welke hier, mijns bedunkens, in aanmerking komen. Zij zijn deze: Het Euangelie vordert, *vooreerst*, een geloof, dat den eenswillende met God bezielt; het kenmerkt zich, *ten tweede*, door eene heiligheid, waarop hij zich toelegt; het schenkt, *ten derde*, eene rust, die voor hem bekoorlijk is; het leidt, *ten vierde*, tot eene gemeenschap, naar welke hij zoekt.

In de eerste plaats zeg ik dan: *Het Euangelie vordert een geloof, dat den eenswillende met God bezielt*, en dit zeg ik, M. H! zonder de minste aarzeling. Bijkans geen geschrift van het Nieuwe Testament, hoe klein ook, of het geloof wordt er in aanbevolen. Het is zelfs de eerste eisch voor een' ieder, die een lid van de Gemeente des Heeren zijn wil. Men zou het den sleutel kunnen noemen, die den toegang geeft tot dat heerlijk gebouw, waarin al de schatten van CHRISTUS tot heil van stervelingen openliggen. Het is een geloof in God, als den Schepper, Onderhouder en Bestuurder des heelals, bij Wien zoowel de haren des hoofds geteld zijn, als Hij den loop van zonnen en werelden regelt. Een geloof in God, als den Vader der menschen, zooals Hij zich in de leer, en de werken, en

het leven en sterven, en de verheerlijking van den Zoon zijner liefde geopenbaard heeft. Een geloof in God, ook daar, waar allerlei bedenkingen voor den geest oprijzen, in het vertrouwen op hem gegrond, die van boven gezonden is, om ADAMS nageslacht van de aarde naar den hemel op te leiden. Een geloof in God, eindelijk, dat bij dien Allerheiligste voor geregtigheid gegolden heeft, toen Joden en Heidenen, als zondaren, tot het kruis van CHRISTUS de toevlugt namen, en dat in Zijne oogen nog te allen tijde voor geregtigheid gelden blijft, wanneer men met gevoel zijner schuld tot den troon der genade komt. Oorspronkelijk dan ook hetzelfde geloof, hetwelk in een' ABRAHAM gewoond en gewerkt heeft, voordat hij zijn vaderland en zijne maagschap verliet, om elders eene zich nog onbekende woonplaats te zoeken. Wie zou het, bid ik u, laken, dat het Euangelie dit geloof vordert? Daarmede doet het geen' willekeurigen of onredelijken eisch. Zulk een' eisch doen de zoodanigen, die anderen aan formulieren verbinden willen, welke hunnen tijd hebben uitgediend. Zulk een' eisch geschiedt er, wanneer er een God wordt voorgesteld, wien men niet eerbiedigen of liefhebben kan. Maar het geloof, dat het Euangelie vordert, maakt aanspraak op de toejuiching van een' iegelijk, die levendig voor den geest heeft, dat hij een eindig wezen is, en dus binnen te enge grenzen bepaald, om den Oneindige te peilen. En zou dat geloof dan den eenswillende met God niet bezielen? Die wil immers tot God in eene gelijke betrekking staan, als op aarde het kind tot zijnen vader. Die acht zich immers niet vernederd, maar verhoogd, door met den Apostel te moeten zeggen:

In Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij [1]). Die rekent het geloof, dat hem is ingeplant, voor den grootsten zegen, welken hij van den hemel ontvangen kan; hetzij hij overigens niet verder dan tot de eerste beginselen van menschelijke kennis gekomen is, hetzij hij den hoogsten trap van wetenschap bereikt heeft. Maar nu strekt hem ook dit zijn geloof tot een' waarborg van de Goddelijkheid des Euangelies. Nu behoeft hij daaromtrent niemand anders te vragen, maar heeft er de zekere, de onloochenbare proeve van in zichzelven. En wat hiertegen ook wordt ingebragt, het schudt, noch deert, noch weêrhoudt hem, om te zeggen: *Ik weet, wien ik geloofd heb* [2]), en daarop de eeuwigheid met vertrouwen in te gaan.

In zijn geloof wordt de eenswillende met God daardoor gesterkt, M. H! dat *het Euangelie zich door eene heiligheid kenmerkt, waarop hij zich toelegt.* Niet slechts, dat dit Euangelie den mensch allerwegen met ronde taal tot het streven naar heiligheid aanspoort; maar geheel de strekking, die het heeft, is ook deze, om hem tot die heiligheid op te leiden. Daartoe wordt hem almede de reinheid van den onzienlijken God, wordt hem het vlekkelooze leven van CHRISTUS, Gods evenbeeld op aarde, te zijner zelfsoefening zoowel, als te zijner beschaming, voorgehouden. Zoo komt het hier dan niet slechts op woorden en werken aan, maar op de bronnen, waaruit woorden en werken voortspruiten, op hetgeen de wereld niet in rekening kan brengen, op hetgeen daar

---

[1]) Handd. XVII: 28.

[2]) 2 Tim. I: 12.

binnen bij ons omgaat, op hetgeen alleen te vereffenen is tusschen het geweten en God. Te dezen aanzien is zelfs het Euangelie, hetwelk niets minder, dan het hart zoekt te winnen, nog wel het meest gestreng. En, hoe mild ook in zijne beloften, gelukzaligheid belooft het nergens, dan langs den weg der heiligheid. Zeker kan zulks aan geene menschen behagen, die, als voorstanders eener slappe zedekunde, genoeg meenen te doen met hunne driften en lusten in zoo verre te breidelen, dat zij niet te hevig uitbreken. Evenmin kunnen zij er zich in vinden, die eenmaal bewoners des hemels begeeren te worden, niettegenstaande dat zij hier beneden hunne ongeregtigheden aanhouden. Nog minder streelt het den onboetvaardigen zondaar, die aan den eindpaal van een langer of korter leven staat, waarin hij slechts aan zijne hebzucht, of eerzucht, of heerschzucht, of aan andere stemmen der verleiding gehoor heeft geleend. Geen wonder, dat zoodanig een zich onwaarheden poogt op te dringen, om krachteloos te maken, wat er tegen zijne ongereg-heid geschreven staat. Geen wonder, dat het bijgeloof allerlei bedriegerijen uitvindt, om menschen van zulk een' stempel op hun ziekbed gerust te stellen. Zelfs het woord van God wordt daartoe niet zelden ontheiligd. Maar juist daarom, dat het Euangelie een heilig Euangelie is, staat het bij den eenswillende met God in hooge waarde. Juist daarom, dat *niemand*, naar deszelfs uitspraak, *zonder heiligmaking den Heer zien zal* [1]), houdt hij het voor regt beminnelijk. Hij kent de klove, die de zonde tusschen den Schepper en het

[1]) Hebr. XII: 14.

schepsel, tusschen den hemelschen Vader en zijne kinderen op aarde maakt. Hij bedroeft zich over het kwaad, hetwelk er in de wereld is, al moet hij zichzelven daarover veroordeelen, dat hem ook nog besmetting aankleeft. In Godvrucht en deugd heeft hij, hoe onvolkomen ook nog, zijn innig welgevallen. En kan het nu anders, of het Euangelie, waaraan hij dit te danken heeft, is in zijn oog een Euangelie van hooger oorsprong? Kan het anders, of elke stap, dien hij, onder zulk een geleide, voorwaarts doet, strekt hem tot een nieuw bewijs, dat dit Euangelie Goddelijke kracht heeft? Kan het anders, of aan het einde zijner loopbaan moet hij, bij het terugzien op den afgelegden weg, dankbaar uitroepen: Heilig Euangelie! Gij zijt mij van God geschonken: want, hoe bevlekt ook nog, door u ben ik geworden, wat ik ben?

Hoe veel meer kan de eenswillende met God over het Euangelie juichen, als hij in aanmerking neemt, *dat het hem eene rust schenkt, die voor hem bekoorlijk is!* Gaan wij eens na T! wat het inhebbe, door geene vrees voor God beangstigd te worden, wanneer het hart ons van wege onze zonden veroordeelt; in onze zwakheid te ondervinden, dat Hij met Zijne kracht ons nabij is, opdat wij in den strijd tegen de verzoekingen niet onderliggen; midden onder de rampen dezes moeitevollen levens den troost te genieten, dat ons, terwijl Hij de wereld bestuurt, niets wedervaart, of het zal ons ten goede medewerken; als er eene bange toekomst voor ons ligt, met vertrouwen op Hem te kunnen zien, die, waar menschen het niet vermoeden, uit de duisternis het licht te voorschijn roept; als eindelijk de dood, de verschrikkelijke dood ons nadert, en ons

aangrijpt, om onzen adem uit te blusschen, in blijde hoop te mogen zeggen: Wij gaan wel naar een gewest, dat wij niet kennen, maar het is toch uit de vreemdelingschap naar het Vaderland, waar CHRISTUS ons eene woning bereid heeft en onze vrome afgestorvenen ons inwachten! Ziet daar de rust, die het Euangelie schenkt! Het schenkt haar, hoe men ook, op kerkelijk grondgebied, over menig stuk van bespiegeling denken mag, zoolang men aan dit woord des eeuwigen levens vasthoudt. Het schenkt haar, terwijl geene menschenstelsels voldoen, terwijl geene wijsbegeerte bevredigt, terwijl bij het bezit van schatten, onder het genot van zinnelijke genoegens, op het toppunt van eer en glorie, eene ledigheid in het hart overblijft. Het schenkt haar reeds op aarde, terwijl het inslapen in de armen der zonde er niet zelden vroeg of laat door een verschrikkelijk ontwaken gevolgd wordt. En wie ook deze rust minacht, zij is bekoorlijk voor den eenswillende met God, die zich aan Hem, als zijnen Vader in CHRISTUS, voor de tegenwoordige en de toekomende wereld, ten volle toevertrouwt. Zij staat bij hem te hooger, omdat zij het bereik van aardsche magten te boven gaat. Hij heeft aan haar den voorsmaak der eeuwige rust, aan de gezegenden des Heeren toegezegd, die in zijne gemeenschap sterven. En hem, hem is zij ook alleen beschoren. Maar nu komen er over de vraag, van waar hij haar verkregen heeft, bij hem geene redeneringen meer te pas. Nu spreekt de ervaring luider tot hem, dan er in menschelijke taal kan gesproken worden. Nu geeft zijn hart hem het proefondervindelijk bewijs, dat het Euangelie van CHRISTUS een Euangelie van God is.

En begeert gij nog een nieuw bewijs, M. H! vestigt

de aandacht dan daarop, *dat het Euangelie den eenswillende met God tot eene gemeenschap leidt, naar welke hij zoekt.* Ik denk hier aan eene gemeenschap, waardoor wij met Hem, uit wien, en door wien, en tot wien alle dingen zijn, in dezelfde betrekking, als kinderen met hunnen Vader, staan. Ik denk ook aan de gemeenschap met CHRISTUS zijnen Zoon, als die der leden met het Hoofd, hetwelk in den hemel is, *verre boven alle overheid, en magt, en kracht, en heerschappij* [1]). Het is dezelfde gemeenschap des Heiligen Geestes, die ons, bij het uiteengaan onzer vergaderingen, van boven wordt toegebeden. Maar dan is het ook die onderlinge gemeenschap, welke de Heer, op den laatsten avond zijns levens, met het oog op dezulken, die in hem gelooven zouden, heeft uitgedrukt door de woorden: *opdat zij allen één zijn* [2]). Dan mogen wij die eenheid van wil en zin, van wenschen en bedoelingen niet voorbijzien, welke er tusschen Christenen en Christenen bestaan moet. Dan behoort hiertoe allereerst het verheerlijken van God en het belijden van den Zaligmaker door onderlinge liefde. Ja, dit is de gemeenschap, waartoe het Euangelie leidt. Doch, behoef ik u zulks niet te zeggen, T! dan behoef ik u ook niet aan te wijzen, hoe verre zij daarvan vervreemd zijn, die, wat zij ook al van hun geloof opgeven, om verschil van meeningen, tusschen broeders en broeders scheuringen aanrigten. Dan weet gij zelven, hoe gij van hen te oordeelen hebt, die, om de eene of andere partij te dienen, tegen de inspraak

---

[1]) Efez. I: 21.

[2]) Joann. XVII: 21.

van God in hun binnenste opstaan. Ik zwijg nu van menschen, die het openlijk aan den dag leggen, dat zij geen ander bondgenootschap kennen, dan met de bedrijvers der zonde. Maar het zijn bondgenootschappen, die vroeger of later te niete gaan, zonder voor hen, die ze gesloten hebben, iets anders achter te laten, dan vruchteloos naberouw. Waarlijk, als iemand naar de gemeenschap zoekt, waartoe het Euangelie leidt, dan moet hij eenswillende met God zijn. Zoo verlustigt hij zich in de gedachte aan Gods tegenwoordigheid, welke men elders niet verdragen kan. Zoo verheugt hij zich in den Heer, *wien hij niet gezien heeft, met eene onuitsprekelijke en heerlijke vreugde* [1]). Zoo leeft hij met anderen in de betooning van *al*, *wat waarachtig*, *wat eerlijk*, *wat regtvaardig*, *wat rein*, *wat liefelijk is* [2]). En zoo is hij van het gevoel, hoe hoog eene waarde dat Euangelie bezit, hetwelk hem tot zulk eene gemeenschap gebragt heeft, innig doordrongen. Zoo is het de Geest van God, die, omtrent de Goddelijkheid van dat Euangelie, te gelijk met zijnen geest, eene getuigenis aflegt, welke voor hem krachtiger is dan al de tegenspraak der wereld.

III. Het is ons dan ook gebleken, M. H! hoe zich het proefondervindelijke van de Goddelijkheid des Euangelies voor den eenswillende met God aanschouwelijk maakt. Er blijft ons nu nog over, na te gaan, *welke gevolgtrekkingen het te onzen nutte oplevert.* Ik wil *drie bijzonderheden* kortelijk ontwikkelen: *vooreerst*,

---

[1]) 1 Pet. I: 8.
[2]) Filipp. IV: 8.

wat wij over den tegenstand tegen het Euangelie te denken hebben; *ten tweede*, hoe wij omtrent de prediking van het Euangelie verkeeren moeten; *ten derde*, waarop wij, naar de beloften van het Euangelie, hopen kunnen.

Het kan geene verwondering baren, M. H! zoo de vraag, *wat wij over den tegenstand tegen het Euangelie te denken hebben*, meermalen bij ons is opgerezen. Die tegenstand vertoont zich toch allerwegen en in verschillende gedaanten. Het ontbreekt, vooral in hoogere kringen, aan dezulken niet, die het beste geschenk der Godheid als een verdichtsel van menschen voorstellen. Meestentijds ontwaart men dit in ligtvaardigen, die gebrekkig napraten, wat zij elders bij toeval gehoord of gelezen hebben. Nogtans gebeurt het ook wel, dat mannen, die wij hooger schatten moeten, in de reijen der ongeloovigen plaats nemen. Aan hunne zijde schaart zich nu die tallooze menigte, welke het Euangelie enkel en alleen belijdt, omdat de uiterlijke vormen der zamenleving dit vereischen. Voor het overige volgen de zoodanigen het goeddunken hunner zinnelijkheid en schamen zich dikwijls niet eens meer voor het openbaar bedrijf der zonde. Wie zou al de ongeregtigheden noemen kunnen, die uit zulk een bestaan, als uit een' modderpoel, opwellen en de maatschappij verpesten? Wie vraagt niet wel eens met mismoedigheid: Gebeuren dingen als deze in de Christenwereld? Waar blijft toch hier de kracht van het Euangelie? Doch laat het bij niemand onzer, G! ooit zoo verre komen, dat hij aan de Goddelijkheid van dit Euangelie een oogenblik twijfelen zou! Meent de een of ander hier een raadsel te zien, wel nu, dat is te *Jeruzalem*, in den tempel, reeds vóór achttien

eeuwen, door den Zaligmaker opgelost. Daarin ligt de voorname bron van het ongeloof, dat de mensch, de zwakke, de kortzigtige, de nietige mensch zich te hoog acht om voor den Oneindige te bukken en eenswillende met God te zijn. Daarom wordt het Euangelie met minachting of onverschilligheid bejegend, omdat het van Godswege tot een matig, regtvaardig en Godzalig leven aanspoort. Daaruit, dat *het bedenken des vleesches vijandschap tegen God is* [1]), daaruit laat het zich verklaren, dat er, ook in dit ons Vaderland, waarover het licht is opgerezen, zoo vele werken der duisternis gezien worden. En zoo blijkt het ook, waarom in onze groote steden, van de vele duizenden, die met de Gemeente moesten opgaan, dikwijls meer dan de helft zich onttrekt, om den dag des Heeren te vieren. Broeders en Zusters! verontrusten wij ons over al den tegenstand niet, waarmede het Euangelie van CHRISTUS te strijden heeft! Maar laten wij ons door tegenstanders, al is het, dat zij door een' glans van aardsche heerlijkheid omgeven zijn, toch nooit begoochelen, om in hunne voetstappen te treden! Wapenen wij ons daartoe bij tijds, en drukken wij diep in ons geheugen, wat de mond der waarheid gezegd heeft: *Wie met mij niet is, die is tegen mij; en wie met mij niet verzamelt, die verstrooit* [2]).

Maar willen wij daarvoor bewaard worden, G! hooren wij dan ook, *hoe wij omtrent de prediking van het Euangelie verkeeren moeten.* Ik mag te vrijmoediger spreken, daar ik als leeraar, van hetgeen ik

---

1) Rom. VIII: 7.
2) Matth. XII: 30.

zeggen zal, voor mij zelven geen genoegen meer te wachten heb. En wat zal ik dan zeggen? Het hoogelijk bestraffen, dat men het bedehuis wel eens enkel uit gewoonte intreedt? Of tegen hen ijveren, die wel eens even koel, als zij daar gekomen zijn, naar hunne woningen wederkeeren? Wie zal den steen opnemen, en, met het zeggen: Ik ben vrij daarvan, dien op anderen werpen? Veel liever prijs ik u, Broeders en Zusters! die daar nederzit als eene LYDIA, welker hart, zooals wij lezen, *de Heer geopend heeft, dat zij acht nam, op hetgeen van* PAULUS *gesproken werd* [1]). Maar voor hoe velen is toch de prediking van het Euangelie inderdaad te vergeefs! Hier houdt men de aandacht alleen gespannen, om bloempjes van welsprekendheid op te zamelen en aan de verbeelding vlugt te geven. Dáár luistert men steeds scherpelijk toe, of er iets, dat men onregtzinnig acht, uit den mond des leeraars komt. Het verketteren, die zuurdeesem der oude Farizeërs, waarvan onze Heer zoo veel ondervonden heeft, wordt onder hen, die zich zijne leerlingen noemen, helaas! maar al te dikwijls aangetroffen. En in het algemeen wordt er meer gehoord, om over de prediking te oordeelen, dan om daardoor wijzer, beter en gelukkiger te worden. Menigeen neemt het nu ook euvel op, wanneer de dienaars des woords met getrouwheid voor ondeugden of gebreken waarschuwen, waaraan hij zich schuldig kent. Wordt er aan het geweten geklopt, niet zelden houdt men het gesloten, opdat het toch in rust blijve. Zoo verkeert men onder de prediking van een Euangelie,

1) Handd. XVI: 14.

hetwelk men belijdt, dat van God is! En waaraan hapert het, dan aan die eenswillendheid met God, welke dat Euangelie voorschrijft? O M. B. en Z! mogt het met ons anders worden! Mogt het ons, als wij daar nederzitten, alleen om het woord van waarheid en geregtigheid te doen zijn! Wij zouden niets meer ten kwade duiden, als wij maar bemerkten, dat ons dat Goddelijk woord, zoo als het in den Bijbel staat, verkondigd werd, om ons nader tot God te brengen. Wij zouden het harte geopend houden voor hetgeen dat woord te onzer verootmoediging bevat. Wij zouden den Oppersten geneesmeester danken voor hetgeen door zijne dienaars tot onze genezing van de kwalen der ziel gedaan wordt. Wij zouden de Goddelijkheid van het Euangelie meer en meer in ons zelven ondervinden. Gij leeraars der Christenheid in het algemeen, en dezer Gemeente in het bijzonder, tot wie ik mij thans het laatste als Akademieprediker wenden kan, gaat voort, gaat voort, de menschen, aan uwe zorg aanbevolen, hiertoe op te leiden! Laat mij, zoolang ik nog hier ben, steeds daarvan getuige zijn, dat het u om niets meer te doen is, dan om alwie zich naar CHRISTUS noemt, zoo verre te brengen, dat hij ook eenswillende met God zij! En, al wordt gij door menschen miskend, gij zult te vrijmoediger spreken, hoe meer gij er, in eigene ervaring, de proeve van hebt, dat het Euangelie een pand is, u toebetrouwd van God in den hemel.

Ik kom nu nog eens tot u allen, die mij heden avond hoort. Ik moet nog met u nagaan, G! *waarop wij, naar de beloften van het Euangelie, hopen kunnen.* Doch met het algemeene wil ik mij kortheids-

halve niet inlaten. Anders zou ik op nieuw van ongeloof en bijgeloof, en van al de zedeloosheid, die er nog in de Christenwereld mede gepaard gaat, te gewagen hebben. Genoeg, dat ons het uitzigt geopend is op de zegepraal, welke het Euangelie meer en meer over al zijne vijanden behalen zal. Door zulk eene hemelsche kracht, als het heeft, kan het ook niet wel anders, dan het ten laatste van de zonde winnen. En Hij, die Zijn welbehagen doet, zal hetgeen Hij begonnen heeft, ten trots van allen tegenstand, weten te voleindigen. Dienen wij, G! dienen wij zijne Voorzienigheid maar, een iegelijk in zijnen kring, door de zaak van waarheid en geregtigheid, zoo veel in ons is, te bevorderen, en leggen wij overigens, in vertrouwen op zijne beloften, het hoofd gerust neder! Het eenige bezwaar, dat hier in aanmerking komt, gaat ons zelven aan. Misschien heb ik ook, tegen mijne bedoeling aan, menigeen uwer te dezer ure meer terneêrgeslagen, dan opgebeurd. Misschien vraagt menigeen met mismoedigheid: Wie is dan toch de eenswillende met God onder de kinderen der menschen? En inderdaad, als gij de volkomenheid verlangt, volstrekt niemand. Allen zijn wij daarvan nog verre verwijderd, tot den allerheiligste op aarde toe. Maar tusschen die volkomenheid en de beginselen bestaat er een groot onderscheid. Bijaldien geen zondaar tot die beginselen te brengen was, mogten onze kerken wel gesloten worden. Dan zou er te *Jeruzalem* uit den mond der waarheid onwaarheid zijn uitgegaan. Dan zou het logenachtig zijn, wat allerwegen de ervaring van de Goddelijkheid des Euangelies in 's menschen hart getuigt. Neen, M. H! wanneer men het in zijn doorgaande

leven, en ook dan, als men zich zelven te veroordeelen heeft, met God houdt; wanneer men over zijne afwijkingen en nalatigheden, niet om de gevolgen, maar om het kwaad zelf, een innig leedwezen bij zich omdraagt; wanneer men de verzoekingen ontvliedt en, wakende en biddende, tegen de zonde strijd voert; wanneer men het tot zijnen grondregel heeft zich van al zijne pligten op de wereld te kwijten en in Godvrucht en deugd te wandelen; dan is men in waarheid aanvankelijk tot eenswillendheid met God gekomen. En wat zegt gij nu G? Is dit te hoog, als God zelf ons de hand reikt; te zwaar, als Hij zelf ons krachten geeft; te moeijelijk, als Hij zelf ons door zijnen Geest geleidt? Ziet daar eene belofte van het Euangelie O dat wij gezamenlijk daarop aangaan! Zoo zullen ook alle andere beloften van dit woord des heils aan ons vervuld worden. Zoo zal er bij ons, en wel hoe langer hoe meer, de ervaring van spreken, dat het een woord van God is. Zoo zullen wij het geloof, en de heiligheid, en de rust, en de gemeenschap, die het den Christen voorstelt, onder welke omstandigheden des levens ook, deelachtig zijn. Zoo zal de dood ons geen kwaad doen, maar ons overbrengen tot die gemeenschap met God, en onzen Heer en Zaligmaker, en al zijne volgelingen op den weg van Godvrucht en deugd, welke hier onze verbeelding te boven gaat.

En nu heb ik mijn laatste werk als Akademieprediker voleindigd. Nu neem ik, als zoodanig, van u, Gemeente van *Leyden!* van u, Hoogleeraars aan *Leydens* Hoogeschool! van u, Studerende Jongelingschap! een plegtig afscheid. Ik dank een' ieder uwer, die,

gedurende den tijd van meer dan twee en twintig jaren, waarin ik den post waarnam, welken ik nu nederleg, mijne dienst gewaardeerd en mij bewijzen van toegenegenheid gegeven heeft. Mogt ik voor velen, die van hier vertrokken, of ons reeds door den dood ontnomen zijn, mogt ik voor u, van den leerstoel, zoo gesproken hebben, dat het iets goeds achterliet! Mogt ook het zaad des Euangelies, hetwelk ik nog op dezen laatsten avond heb mogen uitstrooijen, in menig hart zijn ingedrongen, om wortel te schieten, en uit te spruiten, en op te wassen, en vrucht te dragen, dertig, zestig of honderdvoud! Over mij zelven heb ik in het openbaar niets te zeggen, dan dat ik, bij het terugzien op hetgeen mij, zeventig jaar lang, ook onder beproevingen, wedervaren is, altijd besluiten moet met de woorden van den Aartsvader: *ik ben geringer*, o God! *dan alle deze weldadigheden* [1]*!* En wilde ik uitweiden over het voorregt, dat ik met die krachten des ligchaams en die vermogens van den geest, welke mij tot dus verre zijn bijgebleven, mijne taak te dezer ure voltooijen mag, dan zou, ik gevoel het, mijn hart te week worden. Gij, mijne Ambtgenooten in de Akademische predikdienst, aan welke ik deze taak nu overlate, om haar in een ander jaar geheel te aanvaarden, Gij, wie ik van dezen leerstoel in de volle kracht des woords broeders noemen kan! geniet dien zegen van God, dat gij het ook eens beleven moogt zoo te kunnen eindigen, wanneer ik misschien reeds lang van hier zal zijn weggenomen! Gij, mijne kweekelingen aan de Hoogeschool! bereikt ook gij eenmaal zulk een' gezegenden

---

1) Gen. XXXII: 10.

ouderdom; maar wapent uzelven dan ook, bij de vreeze des Heeren, tegen al, wat van God verwijdert, en daardoor de geestvermogens aantast en de levenskracht onderdrukt! En Gij allen, G! wie gij ook zijt, vereenigt u met mij, en sluiten wij, eer wij van hier gaan, met opzien naar boven, het heilig verbond, om eenswillende met God, in de kracht van het Euangelie, op den weg naar den hemel te wandelen. AMEN.

NAGEBED.

Onze Vader, die in de hemelen zijt enz.

GEZANG CLXXX: 5.

Ik weet, aan wien ik mij vertrouwe,
  Al wisselen ook dag en nacht.
Ik ken de rots, waarop ik bouwe.
  Hij feilt niet, die Uw heil verwacht.
Eens, aan den avond van mijn leven,
  Breng ik, van zorg en strijden moe,
Voor elken dag, mij hier gegeven,
  U hooger, reiner loflied toe.

